

Pethes Dávid született 1910. augusztus 9-én. Szülei Pethes Gábor és Kiss Zsófia. Felesége Kósa Irén, gyermekei: Irén, Olga és Janka. A Komáromi m. kir. 22. gyalogezredhez vonult be. Legelőször Komáromban és Dunaalmáson állomásoztak, ahonnan többször hazajöhetett szabadságra. Ezután Lé-vára került, s innen vitték őket az orosz frontra, a Don-kanyarnál harcolt. 1945. április 30-án eltűnté nyilvánították.

Szöcs Dávid született 1913. január 23-án. Szülei Szöcs Dávid és Kiss Zsófia. Felesége Nagy Zsófia, gyermekei: Kálmán és Ilona. 1943. október 15-én vonult be a Komáromi m. kir. 22. gyalogezredbe, kint a fronton 52-es volt. 1943 novemberében indultak dél-Komáromból a frontra. Bercaz Kartoska, Brest és Varsó környékén állomásoztak. 1945. február 14-én Sajba nevű község közelében fogságba esett. Mint hadifogoly Miskolc mellett Szirmabesenyőn volt gyűjtőtáborban, onnan Salgótarjánba, pár nap után Románián keresztül Oroszországba vitték, pedig a háborúnak akkor már vége volt. Konstancában hajóra rakták, a Fekete-tengeren keresztül Novoroszijba vitték.

A fogságból egy nyírfahéjra írt táborig levelet írt, melyen az alábbi szöveg volt:

*...Nyírfahéjon írt táborig levél.
Melyet orosz földről emlékül küldök néked én.
Fogadd szeretettel, hű férjed írta
Kinek a szíve nagyon vágyik vissza.
Szeretné meglátni gyönyörű hazáját,
benne hitvesét és két kis családját.*¹⁹

A fogságból 1947. június 24-én tért haza. Nagymamám a következőképpen emlékszik vissza erre a napra: „Az utcánkban lakó Lukács Lajos bácsinál spanyolmeggyet szedtünk. Jöttek értünk, hogy megjött édesapám. Futottam haza és közben levertem a lábujjamon a bűrt, mivel mezítláb voltam. Az volt hozzá az első mondatom, hogy: 'Nézze meg, hogy hogyan vérzik az ujjam.' Megérkezésére az utcában lakók odaszaladtak hozzánk. Sokáig nem akartam elfogadni, hogy ő az édesapám, azt mondtam az én apukám ott van a képen.”²⁰

Kósa Kinga

Fegyvertelenül Dániában

Magyar katonák sorsa a II. világháború utolsó szakaszában

A II. világháború utolsó heteiben mintegy 12 000 magyar katona érkezett Dániába, akiket a németek háborús szolgálatra kényszerítettek. Civiliek is voltak velük, nők és gyermekek. Miért jöttek? Kik voltak ők? Mit akartak? Ezek a kérdések azóta megválaszolatlanok. Søren Peder Sørensen „A magyar katonák. Egy elfelejtett tragédia Dánia német megszállása idejéből a II. világháborúban” című könyve Dánia német megszállásának egy ismeretlen oldalát világítja meg. A könyv megkapó történetet mesél el olyan emberekről, akiket akarattal ellenére sodortak bele a háborúba, ami nem az övék volt. Olvashatunk benne a sajátos dán-magyar barátságról, amely a háborút követő Európát elválasztó vasfüggönyön keresztül is hatni tudott. A könyv időhorizontja fél évszázadot fog át, 1944-től az 1989-et követő évekig, amikor a kommunizmus összeomlott Magyarországon. Az alábbiakban a szerző hozzájárulásával részleteket közlünk az eddig csak dán, illetve német nyelven hozzáférhető kötetből Erdész Tamás és Kovács Dániel fordításában. Köszönjük dr. Kazinczy Terencnek a fordítás ellenőrzését. (A Szerk.)

A magyar katonák útja Dániába

A 93. kiképző ezredet 1944 őszén Vittay Béla ezredes parancsnoksága alatt Sárhögárdon állították fel, december elején azonban új állomáshelyre, a Pozsonytól 50 km-re keletre fekvő Magyardiószegre vezényelték. 1945. január elején az erőket Breslauba (ma: Wrocław) irányították, de az előrenyomuló oroszok miatt az ezred pár nap múlva továbbutazásra kapott parancsot. Berlinen és Hamburgon

¹⁹ Adatközlő: Kósa Ilona (1943) kamucsal lakos, Szöcs Dávid lánya.

²⁰ Uj.

keresztül vasúton mentek Dániába, ahova 1945. január 26-án érkeztek meg.¹ Egy másik egységet, a 4. híradós zászlóalj katonáit Pécsről szállították vonaton egy számukra ismeretlen táborba, a dániai Oksbølba.² 1945. január 23-án hagyták el Sopront, és a Bécs, Lipese, Hamburg útvonalon futottak be Dániába január 28-án. A másik nagy kiképző ezred, a 91. február 4-én hagyta el Magyarországot, és egy keletebbre húzódó útvonalat követett Dél-Németországon, Nürnbergben, Frankfurton keresztül Hamburgba, és 1945. február 9-én érkeztek Dániába. A Dániába irányítás oka azt volt, hogy a szovjet-orosz hadsereg előrenyomult a keleti fronton. A német Wehrmacht Dániában felkészült a magyar csapatok fogadására. A terv az volt hogy a magyar ezredet a koppenhágai német parancsnokság (Höheres Kommando, Kopenhagen) alá rendelik, de először a német kiképzőtáborba, Oksbølbe kellett volna menniük.

Dániáról a magyarok nem sokat tudtak. A földrajzi leírásokból kitűnik, hogy sokan nem tudták Dániát Európa térképén elhelyezni. A 4. híradós zászlóaljban Muzikár Sándor századparancsnok szívesen megosztotta az iskolában szerzett tudását az újonccal. Az ő egyik régi tanára ugyanis az I. világháborúban hadifogoly volt Dániában,³ és elmesélte tanítványainak hogy a dánok milyen rendesek, nyugodtan rájuk lehet bízni a csomagokat, illetéktelenül senki sem nyúl hozzájuk.

Rögtön az érkezés után viszont a német parancsnokok figyelmeztették a magyarokat, ne próbáljanak meg kapcsolatot létesíteni a dánokkal, mert esetleg ellenállók, s meg tudják keseríteni életüket. A 90. ezred 2. zászlóaljának egyik katonája, Lenkei Ottó így emlékezett: „Többször voltam Eshbjergben mint tolmács. Mivel nem voltunk itt ismerősök, megkértünk egy dán, hogy igazítson minket útb. Egy német tiszt, aki ezt látta, odajött, figyelmeztetett minket, hogy ne forduljunk a dánokhoz, mert szabotőrök lehetnek közöttük.”⁴ A magyarok maguk is megtapasztalhatták az egyik országrészről a másikba való gyakori költöztetésük során, hogy sok szabotázs történt, de ez nem gyakorolt rájuk nagyobb hatást. Inkább arra figyeltek fel, hogy a házak épségben álltak, a boltok tele árukkal, a dánok jól öltözöttek és egészségesek. Ez a látvány lényegesen különbözött attól, ahonnan jöttek. Bár olykor robbanások hallatszóttak innen-onnan, az nem változtatott semmit azon a benyomáson, hogy biztonságban vannak a háború felől. Csak később tapasztalták, hogy e biztonságérzet tévedésen alapult. Csákány Zoltán, a 4. híradós zászlóalj katonája sokszor papírra vetette gondolatait az országról, ahova került. Többször leírta a naplójában, hogy ha el is hurcolták otthonából, a helyzethez képest szerencsés volt. A naplójában fáradhatatlanul kitér a sok új dolog leírására. Megállapította, hogy a dánok jómódban élnek, házaikban mindenféle modern felszerelés található; fürdőszoba, telefon, rádió. 1945. március 3-án, szombaton így írt a Skjern mellett fekvő Borris faluról: „Nem tudom összehasonlítani olyan faluval, amit ismerek. A házak nyerstéglából vannak építve, a falu egy mesevároshoz hasonlítható, habár csak 80-100 ház, három bolt, egy szálloda és több más üzlet van itt. Bárcsak nekünk is ilyen falvaink lennének otthon! A parasztok itt kint élnek a határban, mint Amerikában.”

Barna uniformisban, fegyvertelenül

A magyarok 1945 tavaszán szüntelenül úton voltak az ország különböző részei között, sokan többször is átéltek az Storebælten való átkelés látványát. A későbbi miniszterelnök, Jens Otto Krag látta őket egy Fynról Sjællandra való átvonulásuk során. Ő sem tekintette a magyarokat megszállóknak a szó hagyományos jelentésében. Emlékiratában azt írta: „A Storebalten másnap hajóztunk el egy ellenkező irányba tartó komp mellett, amely tele volt magyar katonával, fegyvertelenül, barna katonai uniformisban, takaróval a vállukon. Nem tudunk velük kommunikálni, de fogadni mernék hogy ők sem szerették a németeket”.⁵ Nagyon jellemző volt a khakiszínű egyenruha és a vállon átvettett takaró. Ehhez jött a félrecsapott sapka, amely elől magas volt, hajtókával ellátva, két gombbal megerősítve. Az altisztek és

¹ Detreköy Ervin közlése, aki Vittay ezredes unokaöccse, s 16 éves fiúként több családtagjával együtt követte nagybátyját és a 93. ezred vezérkarát Dániába.

² Világi Zoltán: Interjú a Besittelsstidens profiler [Arcélek a megszállás idejéből] című tévésorozathoz. Danmarks Radio, 1965. júl. 28.

³ Az I. világháború alatt az osztrák-magyar hadifoglyokat 1917–1918 között Oroszországból Dániába vitték, ahol internálták őket a Viborgnál lévő Hald Hovedgardi barakkokba. Bent Blüdnikow könyve szerint az osztrák-magyar hadifoglyok között 283 tiszt, valamint 952 altiszt és közkatona volt (Krigsfanger – et billedrama om krigsfanger i Danmark under I. Verdenskrig).

⁴ Lenkei Ottó visszaemlékezése, 1994. febr. 12.

⁵ Jens Otto Krag: Ung mand fra trediveerne. Elbeszélések. Gyldendal 1969. 190. old.

*Magyar katonák
állomásozása Dániában
(térképrészlet)*

a közlegények hosszú khaki nadrágot hordtak rövid szárú bakancssal, vagy pedig bőr bokavédővel kiegészített erős cipőt. A képeken látszik, hogy a tisztek – legalábbis néhányuk – lovaglónadrágot hordott, fekete lovaglósizmat, valamint fekete kesztyűt. A rangjelzésüket az uniformis gallériáján viselték, a tisztek a kabátjuk ujján is, meg elől a sapkájukon. A magyar egységek lényegesen különböztek a németek szolgálatában álló többi idegen csapatától, mert a nemzeti hadsereghez tartoztak. Saját egyenruhában, saját parancsnokaik alatt szolgáltak, habár egy német hadosztály részét alkották. Dániában a német 325. tüzérhadosztály (Észak-Jylland), a 328. tüzérhadosztály (Sjælland), a 160. tüzérhadosztály (Dél-Jylland) és a 166. tüzérhadosztály (Közép- és Nyugat-Jylland) alá osztották be őket. Ezen kívül volt magyar zászlóalj Thyben és egy tüzéregység Lemvigben az 599. orosz brigád alatt, amely egy kaukázusi ezred grúziai, észak-kaukázusi és az Azerbajdzsán Szovjet Köztársaságból toborzott egységeiből állt.⁶

⁶ Palle Roslyng-Jensen: *Russerne i Danmark 1943–1945*. Jysk Selskab for Historie 1975–76. 405. old.

Ha összesítjük a dániai magyar haderőről rendelkezésünkre álló információkat, akkor 1945 tavaszán az alábbi egységeket találjuk itt: három ezred, 12 zászlóalj, 41 század, valamint két tüzérezisztály 4 üteg-
gel. Ebből le lehet vonni a következtetést, hogy az összes létszám 12 és 15 ezer között mozoghatott, kö-
zülük kb. tízezeren Jütlandon, ötezeren pedig a szigeteken helyezkedtek el. Az egységek helyének köze-
lebbi vizsgálatok kiderül, hogy a magyarok állomásoztatása csaknem országos kiterjedésű volt. Ma-
gyar egységek az ország 14 megyéje közül 12-ben tartózkodtak, és az ország 271 községe közül több
mint ötvenben megjelentek. De nem egy időben. Tipikusnak mondható, hogy a katonákat ide-oda köl-
töztették mind egy-egy körzeten belül, mind pedig az országrészek között.

„Lassan világhósszá válik számomra, hogy sorsunk az örökös vándorlás” – írta leverten naplójába
Csákány Zoltán a 4. híradós zászlóaljtól Herningben február 6-án, amikor megtudta, hogy tovább kell
utazniuk. Nem volt szokatlan, hogy az egységek csupán néhány napot töltöttek egy helyen, azután to-
vábbküldték őket. A 93. kiképző ezred 6. zászlóalja maradt leghosszabb ideig egy helyen, mert február
2-től május 18-ig megszakítás nélkül a hoveltei táborban, Észak-Sjællandon táboroztak. Ez az állandó
költöztetés különösen Sjællandon volt jellemző, ahová 1945 januárjában a 93. ezred több egysége érke-
zett. Az első hetekben többek között Nastved és Vordingborg helységeken tartózkodtak, mielőtt to-
vábbküldték volna őket a Roskilde-től nyugatra fekvő Hvalso-területre és Odsherredre. Onnan az egysé-
geket pár hét múlva Sorø megye szélére vitték, ahol a németek kapitulálásáig maradtak. Egy zászlóaljat
Sjællandról Fynre küldtek, ahonnan két századot Bornholm szigetére vezényelték tovább. Jütlandon a
legnagyobb költöztetés a háború utolsó heteiben következett be, amikor a németek megparancsolták
több magyar egységnek, hogy a jyllandi partról menjenek a dél-jyllandi Agerskov környékére, ahol a
magyaroknak segítenük kellett a német védelmi vonal, a Krimhild-állás megerősítésében, amely
Haderslevtől Ribeig húzódott. Ezek a költöztetések erősen hatottak a dánok róluk alkotott képre. Voltak
országrészek, ahol a nép soha nem tapasztalta, hogy ott magyarok laktak, máshol viszont sokszor
még a rövid tartózkodás ellenére is kapcsolatok alakultak ki, amelyek később barátságokhoz vezettek.⁷

A magyar egységek egyik jellemzője az volt, hogy többféle korosztály képviselői alkották. A le-
gényesebb nagyobb része 20 év körüli férfi volt, de voltak középkorú idősebbek meg fiatalabb gyerekek
is. A német hadseregben akadtak „katonagyerekek”, gyakran láttak kiskatonákat nagyra méretezett uni-
formisban. A magyar hadseregben megvolt a saját tragikus történetük. 1938 óta ugyanis a magyar tör-
vény szerint minden 12-18 éves fiú kötelezően tagja lett a Levente-mozgalomnak. Ebben a szervezet-
ben katonai kiképzést kaptak hetente négy órán keresztül. A nyilasok hatalomátvételekor, 1944 oktobe-
rében a leventéket katonai parancsnokság alá helyezték, gyerekek tízezeit választották el szüleiktől ha-
lálbüntetéssel fenyegetve a szökevényeket, majd Németországba vitték őket 1944/45 telén.⁸ Kovács
Mihály katolikus pap, akit a püspöke – hogy együtt maradjon ezekkel a szerencsétlen gyerekekkel –
Észak-Németországba küldött 1945 telén, könyvében mesél a vonat mellett álló, síró szülőkről. Volt
példa arra, hogy megpróbálták megállítani a vonatot, hogy visszaszerezzék gyermeküket.⁹ A német ba-
raktáborokban, ahova az ijedt gyerekek gyakran felnőttek felügyelete nélkül kerültek, éhségtől és be-
tegségektől szenvedtek. Legrosszabban azok a gyermekek jártak, akiket SS-parancsnokság alá osztot-

⁷ A 93. kiképzőezred vezérkara Koppenhágában volt, később pedig Roskildeben, és öt zászlóaljból állt kb. 5000 emberrel. Kettő e zászlóaljak közül a 93/II és a 93/III Fyn/Bornholmon, valamint Észak-Jütlandon állomáso-
zott. A további három zászlóalj a 93/II, 93/IV és 93/VI a háború végén Hvalso, Hörve/Sorø és a sjællandi
Bloustrad helységeken volt. – A 90 és 91. kiképzőezred vezérkara a Nyugat-Jütlandi Outrupon volt, s két félig
feltöltött ezredből állt, összesen 4 zászlóaljjal, ami kb. 4000 embert tett ki. A 90/1. főhadiszállása Vardeban
volt, a 90/II. Nymindeggabban, a 91/1. Ulfborgban (később Agerskovban) a 91/II. pedig Hurupban (később
Thistedben). – A 2. mérnökeezred főhadiszállása Ølgodban volt, Jütland legdélekeleti részén, egyetlen zászló-
aljból állt, amelynek századai Strellev és Lync helységeken állomásoztak. – A 10. tüzérezred főhadiszállása
Lemvigben volt, Jütland legnyugatabb részén, és három ütegből, valamint egy leventékből álló részleghből állt.
Néhányat ezek közül később Dél-Jütlandra vitték. – Az 5. tüzérezred főhadiszállása a nyugat-jyllandi
Øksbølben volt, és két ütegből állt, amely Øksbølben és Klittingben tartózkodott. – A 4. rádiós- és híradós
zászlóalj két századból állt, és váltakozva tartózkodott a Jagerspris-táborban Sjælland sziget észak-nyugati
részén, Herning, Borris és Lønborg/Vostrup helységeken Nyugat-Jütlandon. – A 82. ezred 3. zászlóalja az
észak-jyllandi Hjørring és Dybvad városokban, valamint az ezek körüli falukban tartózkodott, közben kisebb
csapatok Sindal és Tolne helységeken voltak. – Egy huszárskola 150 fős legénységgel, 55-60 tisztjelölttel, a
Prastø szigetén fekvő nysői birtokon állomásozott, később a Nastvednél fekvő Gauna kastélyban.

⁸ Gosztorny Péter: Végjáték a Dunánál. 1969. 110. old.

⁹ Kovács Mihály: Negyven ezer magyar levente kálváriája. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Buda-
pest 1993.

tak be Németországban, és háborúba küldték őket. Kötelező tetoválást kaptak, ami a háború után SS-önkéntesként bélyegezte meg őket.

Kovács Mihály szerint a 30 000 frontra kényszerített fiúból egy-két ezer kerülhetett Dániába. Ez a szám azonban valószínűleg alacsonyabb volt, inkább úgy 500 körül. Tudjuk, hogy a Lemvigtől délre a Rom-repülőtérén a katonai barakktáborban tartózkodott egy olyan egység, amely csupa gyerek-katonából állt. Ott párszázan voltak együtt,¹⁰ és ezek a gyerekek egy felnőtt előljáró, Szendrődy István vezetés alatt álltak. Vangban és a thyi Klitmøllerben kb. száz pécsi fiú volt a 91. zászlóalj 5., 7. és 8. századához kapcsolva Bánhid József százados parancsnoksága alatt. Máshol a fiúkat szétszórta kisebb csoportokban különböző századokba és szakaszokba. Egyikük Lenkei Ottó volt a 90/II. zászlóaljból, aki megjegyzi, hogy német instruktortól kapott kiképzést, mielőtt századával együtt egy nymindegabi bunkerbe szállították, ahol társaival együtt részt vett a partok őrzésében.¹¹

Szinte semmiféle információ nem található ezeknek a gyerekeknek az életkörülményeiről Dániában, de valószínű, hogy jobb sorsuk volt itt, mint Németországban. Elkerülték a harcba küldést, felnőtt honfitársaik kiálltak mellettük, védelmükbe vették őket. A legfiatalabb, akit ismerünk, a 35 éves Slezák Mihály, aki a Rom-repülőtérnél lévő barakktáborban lakott. 1945. április 11-én meghalt, valószínűleg egy aknabarobbanáskor. Sírja ma is látható a lemvigi temetőben, de a kő olyan rossz állapotban van, hogy a név szinte olvashatatlan.

A magyarok helyzete, feladatai

Egyszer 1945-ben egy dán hírszerző a vonaton egy fülkében együtt utazott egy magyar és egy német altiszttel. A két altisz beszélgetése közben hallotta, hogy a német megkérdezte a magyart, hogy mit csinálnak itt Dániában. A magyar azt válaszolta, hogy ő és társai három hónapos kiképzésben vesznek részt, utána a frontra fogják őket küldeni.¹² A német reakciója nem tűnik ki abból a jelentésből, amit a hírszerző Stockholmba küldött. A válasz azonban nem meglepő, mert összhangban volt azzal a náci propagandával, amit Magyarországon hirdettek elutazásuk előtt, miszerint gyorsan kiképezik őket, hogy otthon felvehessék a harcot a szovjet csapatok ellen. Dániában ez másképp alakult. A magyaroknak a hátszói rendfenntartásban fel kellett volna váltaniuk a németeket, akiket egyre növekvő számban küldtek Európa frontjaira. Világos, hogy a magyarok örülhettek, ha így alakultak a dolgok, mert nem kellett harcba menniük. Viszont valószínűleg soha sem jutott tudomásukra a németek megváltozott szándéka, továbbra is azt hitték, hogy a végső céljuk a front.

A nyilatkozatok már hatalomra jutásuktól kezdve, 1944 októberétől tervük volt a harcra kész seregek kiképzésére. 1944 novemberében Heinrich Himmler SS-vezető és Szálasi Ferenc nemzetvezető megállapodott a magyar hadosztályok kiképzésében és felszerelésében. A megállapodás négy magyar hadosztály szervezését írta elő Kossuth, Klapka, Görgey és Petőfi névvel, ezen kívül pedig négy Waffen SS hadosztályt kívántak felállítani. De önálló magyar hadosztályról nem volt szó. A németek Szálasi is becsapták, és a magyar csapatokat saját alakulataikként kezelték. Tulajdonképpen arról volt szó, hogy magyar katonákat ezredkebe rendezve később integrálják a német hadosztályokba. Szálasi még 1945. január 27-én is tiltakozó levelet írt Hitlernek erről a bánásmódról, de mindhiába.¹³ A magyar újoncok harcra képes csapatokká való kiképzésének tervét végül feladták. 1945. március 30-án a németek úgy döntöttek, hogy a magyarok Németországban való kiképzése a továbbiakban nem lehetséges, ami azt jelentette, hogy az összes magyar csapatot munkaszolgálatra kellett volna használni. Ezután minden a magyarok kiképzésével és felkészítésével kapcsolatos tevékenységet leállítottak.¹⁴ Ezek a határozatok tükrözik, hogy mi volt a németek terve a magyarokkal Dániában. A magyar ezredket itt is a német hadosztályok alá rendelték. A német katonai naplóból kiolvashatóan először voltak meg tervek a magyar újoncok kiképzésére, ezeket azonban a közelebbi célok miatt félretették, mert a magyarokat más feladatokra kellett használni.

¹⁰ Puhly János tábori pap naplójában írja, hogy 1945. ápr. 1-jén megáldozta a leventeket 224 fős létszámmal

¹¹ Lenkei Ottó elbeszélése, 1994. febr. 12.

¹² Stockholmi archívum, XVIIb csomó.

¹³ Niehorster, Leo W. G.: The Royal Hungarian Army 1920-1945. Organization and history. Axis Europa Books, 1998.

¹⁴ Ugyanott.

Valami hasonló történt Dániában is, de kevésbé egyértelműen, mert ott a németek nem adták fel egészen a magyarok katonai kiképzésének gondolatát. De az események azt mutatták 1945 tavaszán, hogy a magyar katonákat elsősorban mégis munkaszolgálatra szánták. Világi Zoltán százados szerint a 4. híradós zászlóaljnak a németek kettős feladatot adtak. Kiképzést kellett volna kapniuk, közben pedig őrző feladatokat végezniük. „A haderőt Dániába küldték azzal, hogy felváltásá a német megszálló csapatokat, akiket 1945 tavaszán a Berlinhez közeledő frontra küldtek volna”, írta a százados, majd így folytatta: „A Dániába kihelyezett magyar csapatokat részben német vezetés alatt beolvasztották a német hadosztályokba, míg egy másik rész német törzskarok alá tartozott, akiknek a feladata az újoncok (a legtöbb majdnem 50 éves volt már) határidőn belül harcra képes kiképzése volt.”¹⁵

1944/45 telén a dániai német hadsereg sok csapatot ki kellett vonni, hogy meggátolják az oroszok áttörését a keleti fronton, illetve megakadályozzák az angol-amerikai áttörést a nyugati fronton 1945 márciusában, áprilisában. Ezek után a kihelyezett magyar katonákat más nemzetbeliekkel rakták össze, orosz, olasz és észak-cserekekkel, és velük töltötték ki a lyukakat a védelmi vonalban, ahogy ezt egy sondersjyllandi híradásban megfogalmazták 1945. április 24-én: „A Henne-hadosztály (160. tartalékos tüzérosztály) átadott legalább 2, valószínűleg 3 gyaloghadosztályt és legalább 2 útcet Németországban. Helyettük magyarok jöttek, valószínűleg egy gyalogsági tüzérezred, az Ølgodban lévő vezérkarral. De a visszamaradt egységeknek is át kellett adniuk a legjobb embereiket, és a lyukakat magyarokkal töltötték ki...”¹⁶ A feladatuk a Jylland nyugati partján fekvő területek őrzéséből állt, valamint a vasútvonalak mentén végzett járőrszolgálatból, például Holbæk és Roskilde, Lyngby és Birkerød között, valamint az államvasutak Odense-Nyborg és Sorø-Slagelse vonalán.

Más alkalommal a magyarokat mint munkaszolgálatosokat használták, oda küldték őket, ahol „erős kezekre” volt szükség. Lønborg-Vostrupon 400 katonát kirendeltek a határba, hogy egy lezuhant szövetséges repülőgépet kihúzzanak a puha talajból és teherautóra rakják. Vordingborg szélén légvédelmi lövészárkokat kellett ásniuk. Præstønél repülőgépekről ledobott fegyvereket és löszert szedettek össze velük. A háború utolsó heteiben egy nagyobb csapatot küldtek Dél-Jyllandra a legdélebbre eső német védelmi vonal, a Kreimhildstellung kiépítésére, ami Sønderjyllandot keresztelte. Sjøllandon a 93. ezred 5. zászlóalját Odsherredre küldték egy védelmi erődítmény építéséhez.¹⁷ Más oka is lehetett, hogy a kiképzés ennyire gyenge volt. A magyarok véleménye szerint a német instruktorok is húzták, halasztották a kiképzést, hogy ezzel ők is elkerüljék a frontra küldetést.¹⁸ Más esetben azért nem tudták a kiképzést elvégezni, mert hiányzott hozzá a felszerelés, vagy pedig rossz volt az együttműködés, ami többek közt abban nyilvánult meg, hogy a kiképzők nem merték a magyarok kezébe fegyvert adni, mert nem bíztak bennük. „Saját szállásuk őrzésén kívül katonai szolgálatra nem osztották be őket, és semmilyen katonai kiképzést nem kaptak.” állapította meg C. G. G. Schøller alezredes, aki az északjyllandi körzetben vezette az ellenállási mozgalmat.

Egy magyar katonai újságban az a vélemény olvasható,¹⁹ hogy a Dániában lévő magyar hadsereg sohasem kapott fontos katonai feladatokat. Vasutakat és hidakat őriztek. Egy-egy alkalommal részt vettek erődítmények építésében, de az is megtörtént, hogy internálták őket. Hogy a németek mennyire nem bíztak a magyarokban, érezhető volt egy konferencián is, amit magas rangú német vezetők tartottak Georg Heinrich Lindemann ezredes²⁰ vezetésével a kapituláció előtt. Ott határozták el, hogy kiválasztják azokat a csapatokat, amelyek önként megfogadják, hogy a németekkel együtt akarnak harcolni. A többi magyart tartaléknak és munkásnak akarták használni. De bizonyára nem voltak sokan, akik ilyen értelmű nyilatkozatot tettek. Egy a kapituláció előtt Hitler helyettesével, Dönitz admirálissal tartott találkozáson Lindemann kijelentette „nem nagyon bízhatunk az orosz és magyar csapatokban, ha harcra ke-

¹⁵ Világi Zoltán. Magyar szabadságharcosok Dániában. Szögedsrót, 1972. május. 91. old.

¹⁶ Stockholmi archívum, XVIIb. csomó.

¹⁷ Beszámoló a dán ellenállás észak-jyllandi régiójából a dán Különleges Ügyek Minisztériumához. 1947. máj. 20.

¹⁸ Svrasser Tibor, 91/11s 8. század (A Thyben fekvő Vangban): „Német instruktorok oktattak minket a fegyverhasználatra és lögyakorlatokon voltunk. Ezután le kellett adni fegyverünket. Egyébként a tanítást a rossz fegyverem jellemezte. Az én benyomásom az volt, hogy a németek csupán abban voltak érdekeltek, hogy kihúzzák az oktatást, hogy Thyhen maradhassanak a háború végéig.” (Interjú a dán Keresztény Napilapban, 1995. márc. 24.)

¹⁹ Új Honvédségi Szemle, 1992/6.

²⁰ Georg Heinrich Lindemann a Dániában állomásozó német csapatok legfelső parancsnoka volt 1945. febr. 1-től a kapitulációig.

rül a sor.”²¹ Hogy a magyarokat a frontra küldik-e, hogyan a magyar altiszt a vonaton mondta, az erősen foglalkoztatta az egyszerű katonákat.

Ahogy a dánok látták...

A magyarok katonák voltak ugyan, de nem megszállók a szó igazi értelmében. Voltak közöttük gyerekek, fiatal fiúk és idősebb férfiak a kopott harna katonai kabátban. Takarójukat vállukon át keresztbe kötve viselték. „Néhány megrakott szekérral jöttek. A lovak soványak és elhanyagoltak voltak, közülük egy-kettő felbukott a boeli dombon felfele menet”, emlékezett Tage Flytkjær, aki boltos volt Vostrupon, s így folytatta: „A katonák nagyon fáradtnak és szerencsétlennek látszottak. Néhányan olyan éhesek voltak, hogy az istállókban és répagórékban ételmet kerestek. Részben a művelődési házba, részben az iskola tornatermébe, tanáriába és az iskola konyhájába kvártélyozták be őket. Az utóbbi helyiséget tábori kórháznak vették igénybe.”²²

Együttérzés, sajnálat és segítőkészség: ezek az első szavak, amelyekkel a legtöbb helyen jellemezhetjük a dánok magatartását azokban az országrészekben, amelyekre rákényszerítették a magyar csapatokat. Ez furcsa talán, hiszen a lakosságnak nem volt könnyű tájékozódni, hogy kik is ezek az emberek, és miért vannak itt. Dánia több éve megszállás alatt állt, a magyarok a megszálló csapatokhoz tartoztak, s ezért eleve nem lehettek népszerűek. A dánok azonban a magyarokat mégsem tekintették igazi megszálló erőknek, hiszen inségük, nyomorúságuk annyira szemmel látható volt, hogy tenni kellett értük valamit. A Sjælland észak-nyugati részén fekvő Odsherredből hallottunk egy epizódról, ahol egy magyar egység néhány hétig állomásozott. Meghatott mindenkit, amikor a magyarok egy halott gyermeket vittek a temetőbe. Némán nézték őket, és névtelenül segítettek rajtuk többek között ruhával és tojással, de ezt titokban kellett tartani, nem tudhatták, mit gondolnak róluk a szomszédok. „Még ma sem tudom, miért voltak akkor ott a magyarok, és hogy miképpen kellett volna tekinteni őket, barátoknak-e vagy ellenségnek, de ők is emberek voltak, ezért kötelességünk volt segíteni”, mesélte Gertrud Jensen hørvei lakos, majd hozzáfűzte: „Jódjuk, hol temették el a gyermeket, de a síron soha nem emelték fejét. A magyarok egy nap eltűntek, és többet nem hallottunk róluk.”

Más országrészekben a helyi lakosságnak alkalma volt arra, hogy hosszabb ideig ismerkedjen a magyarokkal. Ez néhány hetet jelentett, és a magyaroknak láthatólag sikerült legyőzni a dánok esetleges kételkedését, hűzódózását. Kedvesek voltak, humorosak, a zenélésben, színjátszásban, bűvészkedésben tehetségesek, és ezt szívesen meg is mutatták. Velük akartak a lányok táncolni, ami a német katonáknak nem tetszett,²³ de a magyarok szemét sem kerültk el a dán lányok.²⁴ Őlgodban a sebesült katonák a missziósházban zenével és énekkel lepték meg a házigazdát. Egyik este kis zenekart alkottak. A hangszerek: személtáplát, seprőnyél, fazékfedő, fűrészlap, fésű és tölgyfalevél. „A hazai nótákat érzelmmel énekelték, és vérző szívvel álmotdták magukat vissza a hazai hegyek, völgyek közé otthonaikba, ahol sohasem volt hiány szeretetben”, írta az egyik házigazdjuk Peter Sidsen Őlgodban. „Űgy énekelték, hogy minden háborús érzélem eltűnt belőlük: egy csapat nagy fiúnak látszottak, akik kimutatják sóvárgásaikat. Ez szívünkbe markolt, és elnőmított minket.”²⁵ Az elragadtatottság és az idegenek iránt érzett félelem tulajdonképpen ugyanannak a dolognak a két oldala volt. Ez főleg ott mutatkozott meg, ahol a magyarokat elszállásolták.

²¹ Az adatok forrása. Johan Iivdtfeldt könyve: „Fra kapitulationsdagene 1945”. Wehrmacht-befehlshaber Danemark: Kriegstagebuch 1945. apr. 20. máj. 26. Rigsarkivet (Dán Állami Archivum) 1985. 23. old. Palle Roslyng-Jensen cikke: „Russerne i Danmark 1943-1945” [„Oroszok Dániában”] „Ostruppen” és más „Freivillige Verhände” a német megszálló hadseregben 408. old. A dán Különleges Űgyek Minisztériumához küldött beszámolóban Bratved főhadbiztos 1947. ápr. 11-én írja, hogy „General Lindemann egy nymindeagabi inspekció alatt a parancsnokhoz intézett kérdésre azt a választ kapta, hogy a magyar csapatok nem németbarátok.”

²² „Amikor Vostrupot elfoglalták” a magyarok.” Keltezetlen visszaemlékezés. Egvad Helytörténelmi Archivum.

²³ Egy 1945. febr. 17-ről, Vordingborgból való hírszerzői jelentés szerint „A Turisten szórakozóhelyen a lányok csak a magyarokkal akartak táncolni.” A németeket ez feldühítette, és erre a magyarok kihívták a németeket verekedni. (Stockholmi archivum, XXIIa csomó.)

²⁴ Csákány Zoltán naplója, Herning 1945. febr. 19.: „Érdekes dolgokat hallani azoktól, akiknek este is volt kimaradásuk. Hogy míg nappal a nők ra sem neznek a magyar katonákra, és kockázatos volna őket megszólitani, este pedig mindennek a fordítottja áll. Altalában a dán nők csinosak, különösen alakra, mind kisportolt, nyúlánk, karestű az alakjuk, és vekony formailan lábat nem is latni köztük, ellenben nagyon festik magukat.”

²⁵ Peter Sidsen: Pénteki rádióadás. „Det glimmer jeg aldrig” [„Ezt sohasem felejttem el”]. Az Őlgod-i Missziósházban lakó magyar katonákról. Daemarks Radio 1961. okt. 1.

Magyar katonák és családtagjaik érkeznek Dániába

A magyar haderő egy részét kaszárnyákban helyezték el, többek között a Jagerspris és a Høvelte táborban Észak-Sjællandon, a næstvedi gárdahuszár kaszárnyában és a nymindegabi táborban. Ritkán kerültek kapcsolatba a dánokkal. Mások elkülönítve éltek barakkokban, például a Rom-repülőtérenél „a magyarok táborában”, a thyi Norsban, valamint az Outrupnál fekvő Rottarp Plantageban. Bornholmon a maguk által épített föld alatti vermekben laktak, amit gyeptéglákkal béleltek ki. De főképp vidéki középületekben és magánházakban helyezték el őket, és épp ezek a szálláshelyek teremtették a leggyakoribb kapcsolatokat a dánokkal. Kerületi magániskolákban, technikumokban, sportsarnokokban, művelődési házakban és missziós házakban laktak. Ahol lehetett, a tisztek jobb elhelyezésben részesültek, például albérleti szobákban, hotelekben, kastélyokban. De sok példa volt arra is, hogy a tisztek családjukkal együtt magánházaknál kaptak elhelyezést. A befogadással az érintett községek nagy felelősséget vállaltak magukra: gondoskodniuk kellett szalmáról a sportsarnokokban, művelődési házakban és missziós házakban. Ezen kívül tonnaszámban volt szükség burgonyára.

A Vostrup kerületben lévő Lonborgban a helyi tanács rövid határidővel egy 550 emberből álló zászlóalj elhelyezésére kapott utasítást. Ez a létszám majdnem annyi volt, mint ahányan a területükön laktak. A község két iskolája, missziós háza és művelődési háza igénybevételén kívül szükség volt a magánházakban való elhelyezésre is. A helyi tanács rábízta ezt a feladatot Anders Bork Hansen plébánosra, aki a magyar segédtsízzel, Világi Zoltánnal együtt indult el a nehéz feladatra a plébános lovas kocsiján. Két egész napig jártak körbe, nehéz volt önkénteseket találni. Az embereknek nemigen volt kedvük segíteni. A magyar segédtsízt észrevétele szerint sem a plébános, sem pedig a lakosság nem volt igazán kibékülve a helyzettel. „Az első napon megfigyeltem, hogy jövőbeli házigazdáinkat eléggé megriasztotta a gondolat, hogy katonákat kvártélyozzanak be hozzájuk. Elhatároztam, hogy elmagyarázom a papnak, hogy mi nem szabad akaratunkból vagyunk itt, hanem a németek kényszerítésére. A következő nap éreztem, szavaim megtették hatásukat. Az emberek nem voltak már olyan feszélyezettek és ijedtek.”²⁶

Nem mindenki tudott az idegenek iránt érzett félelemtől megszabadulni. Ezt tapasztalta egy fiatal leány, akit édesanyja kért meg, hogy jöjjön haza. Édesanyja, aki a Lonborgban lévő Betania missziós ház gondnoka volt, félt egyedül maradni egy zászlóalj magyar katonával, akiket a tanácsteremben kel-

²⁶ *Világi Zoltán: Magyar szabadságharcosok Dániában. Szögesdrót, 1972. máj. 91. old.*

lett elhelyezni, félelmének azonban – ahogy az később kiderült – nem volt alapja. Fia szerint a katonák példásan viselkedtek. Emlékszik ugyan egy esetre, amikor az egyik katona egy kicsit közvetlenebb volt az édesanyjához, mint kellett volna, de társai közbeléptek és elverték.²⁷

Outrupon, Nørre Nebelnél Pohly János tábori pap is átélte a hideg fogadtatást, amikor 1945 februárjában, a faluba érkezése második napján bekvártélyozták egy házaspárhoz a kertés házukba. Szóhan nem tudott kommunikálni a házaspárral, de érezte, hogy egyáltalán nem tetszik nekik. Arra gondolt, hogy az ok az leheteti, hogy a szobát egy német tiszt rekvirálta. „Mindent eltűntettek a szobából – írta a tábori pap –, csak az üres falak maradtak. De aztán megismertük egymást, és egymás után visszakerültek a dolgok a szobába: a függönyök, a bútorok, a karosszék, az ágy, a szekrény. Idővel jó barátok lettünk. A szobában tartott istentiszteleteimre is bejöttek.” Tartózkodása alatt készített a házaspárról egy fényképet a házuk előtt Outrupon. Ezt a fényképet mutatta meg nekem, amikor meglátogattam az akkor már nyugdíjas papot Magyarországon 50 évvel később. A házaspárral egész életükben tartották a barátságot.

A mindennapi kapcsolat által a dánok megismerték a magyarok gondjait, akik otthonuktól, hazájuktól elszakítva, teljes bizonytalanságban éltek a maguk és családjuk jövőjét illetően. A nyelvi nehézségek ellenére kialakult a kölcsönös megértés. Az egyik házigazda, Peter Stidsen elgondban azt írta, hogy a magyarok képviselték a megszállás egyik emberi tragédiáját, ami ellentétben állt a német megszállók magatartásával. „Társaink voltak szenvedésünkben, őket azonban sokkal súlyosabban érintette a háború valósága, mint minket, és mivel életükbe természetes és emberi módon egy kis hepillantást nyertünk, ezt sohasem felejjtük el.”²⁸

Támadás egy magyar szállítmány ellen

1945. február 19-én, egy hétfői napon röviddel éjjél előtt egy magyar katonai egységet támadás ért Godstrup falunál, Herningtól nyugatra. A robbanásban öt magyar meghalt, 29 megsérült a dán mozdonyvezetővel együtt, aki könnyebb sérüléseket szenvedett. Ez a támadás egyébként csupán egy volt a sok közül. Összesen több mint 1500 vasúti szabotázs történt Dániában a II. világháború alatt, ezek közül csak 1945 februárjában 227.²⁹ Abban különbözött ez az akció a többitől, hogy ez volt az első és egyébként az egyetlen dán támadás magyar katonai szállítmány ellen.³⁰ Ez sokkhatásként érte a magyar egységeket, akik éppen akkor érkeztek az országba, mert szemük elé tárta, hogy Dániában partizánháború folyik, amiről ugyan tudtak, de nem vették komolyan. Figyelemre méltó az is, hogy a dán ellenállási mozgalom hogyan védte meg ezt az akciót. Ez a védelem kétségeket támasztott a magyaroknak a német hadseregben elfoglalt helyzetével, illetve a nyilasokkal. Szálasival szemben.

A katonai szállítmány aznap délelőtt érkezett a dán határra Padborgnál. A további úton Jyllandon keresztül a Dán Államvasutak mint a 9919. számú különvonatot regisztrálta a 277 111. számú rakományal, célállomásként pedig a Thyben lévő Hurup szerepelt.³¹ A vonat ezen az estén érkezett Herningbe 21.47-kor. Amikor a súlyosan terhelt vonat 41 tehervagonnal és 900-1000 főnyi legénységgel, továbbá lovakkal, járművekkel megindult, a dán szabotőrök készen álltak, és röviddel azután, hogy a vonat Godstrupra érkezett, felrobbantották a bombát pár kilométerrel Herningtól nyugatra. Az első három vagon sérült meg legjobban. Az elsőt, egy nagy dán tehervagont, részben összenyomott a kisikló mozdony. Ugyanez történt a két következő személyvagonnal, amikor az utánuk lévő tehervagon beléjük nyomódott. Ebben a két kocsiban volt a legtöbb halott és sebesült. A vonat többi része zárt tehervagonból állt, közülük hat vagon kisiklott. A mentés későn indult meg, mivel Herningen nem volt elég mentőautó meg üzemanyag, és mivel a kórházvonatot először Brandeból kellett elhozni. Ezalatt a helyszínen lévő mentőszemélyzet próbálta kiszabadítani a roncsok közé szorultakat, elszállítani a halottakat. A munka majdnem egész éjszaka tartott, és a vasútvonalat csak a következő nap délutánján nyitották meg 17 óras megszakítás után.

²⁷ Harald Jenssenel folytatott beszélgetés, Ringkøbing, 1995. júl.

²⁸ A „Det glemmer jeg aldrig” című rádióműsorból.

²⁹ Gads lexikon a dán megszállás idejéről 1940–1945. 248. old.

³⁰ Ole Neimann könyve: „Besættelsestiden i Nordjylland” (69. old.) szerint 1945 februárjában 25-30 magyar és német katona halt meg egy vonatszabotázs alkalmával Hæstrup mellett, közel Hjørringhez. Az adatokat nem sikerült más forrásokkal megerősíteni.

³¹ DSB (Dán Államvasutak) Herningi táviratok 1945. febr. 19. hétfő és febr. 20. kedd

Az akció után az ellenállás készített egy jelentést, amelyben a vonatról így írnak: „katonai transzport délről északra. Hurup felé, német mozdonnyal és kb. 45 teherkocsival. A katonaság legnagyobb részben magyarokból áll (magyar Quislingek, akik a nyilasokhoz tartoznak).”³² A jelentésben egy orvos nyilatkozatára hivatkoznak, miszerint a sebesültek között, akiket a kórházba szállítottak, három nő és három gyermek volt, az egyik nő súlyosan sérült. Ezenkívül a csapatok parancsnoka, valamint felesége meghalt.³³ Ez nem volt egészen igaz. Palló Károly parancsnok ugyan a halottak között volt, a felesége nem. Négy férfi, illetve egy fiúgyermek halt meg. Honnan tudhatta az ellenállási mozgalom, hogy egy magyar quislingekből álló szállítmányról volt szó, akik a nyilasokhoz tartoznak? Nehéz ezt a kérdést elkerülni, mert megismélték a háború utáni években is. Egy helytörténeti könyvben 42 év múltán (1987-ben) így írnak az említett szabotázsról: „Itt egy katonai szerelvény haladt német mozdonnyal és kb. 45 vagonnal a thyi Hurup felé. A csapat legnagyobb részét magyar önkéntesekből állt, akik a nyilas-szervezethez tartoztak, ami egy a Frikorps Danmarkhoz hasonló náci harci egység volt.”³⁴ Míg az 1945-ben készült jelentés a magyarokat „nyilasokhoz tartozó quislingek”-nek tartotta, a mostani szerint magyar önkéntesek egy náci harci egységnek, s a „nyilas-szervezet”-hez tartoztak.³⁵

A magyarok Dániában való tartózkodásával kapcsolatban sehol másutt nem hallunk ilyen súlyos ítéletet a magyarok önkéntességéről, mint itt. Az eredeti forrás az ellenállás jelentése, amely nem árulja el, hogy honnan tudja ezt. Mindent egybevetve a titkolózás volt a probléma, mert akik végrehajtották a szabotázsot, nem álltak nyilvánosan elő, hogy beszéljenek erről. Ez könnyen szárnyakat adott a szövegszédnek. Köztudott tény, hogy Magyarország Németország szövetségese volt a II. világháború alatt. Mivel a németek megszállták a Szovjetuniót 1941 nyarán, Magyarország egyértelműen német oldalra állt. Nem ennyire tiszta az, hogyan értékelték a helyzetet, miután Németország megszállta Magyarországot 1944 tavaszán, és a nyilasok hatalomra kerültek 1944 októberében. Lehet-e tények alapján a magyar egységeket Dániában „önkéntesek”-nek nevezni? Horthy katonái voltak-e, akik 1944-ben fegyverszünet révén ki akarták magukat vonni a háborúból, vagy pedig a nyilasokhoz tartoztak, akik fanatikusan ragaszkodtak a németek oldalán a harcokhoz? Ahogy már az előzőekben említettük, a magyar tiszték között Dániában az volt a nézet, hogy nem akarnak benne maradni egy a németek által már elvesztett háborúban.

A „önkéntes” kifejezést általánosan használták a Dániában tartózkodó magyar katonákra mint a német Wehrmacht részlegére. És nemcsak a magyar katonákra; hanem minden más nem-német egységre is, amely a német megszállókhoz tartozott: oroszok, horvátok, románok, lengyelek, észtek és olaszok, akik összesen majdnem 25 százalékát alkották a Dániában tartózkodó német csapatok teljes létszámának 1945 tavaszán. A németek „Freiwillige Verbände”-nek titulálták őket, és ezt a kifejezést használták a dán történetesek is.³⁶ Érthető, hogy a kifejezést mint „önkéntes alakulat” fordították le, de a szó szoros értelmében nem voltak önkéntesek. Sokan közülük mint foglyok választhattak, hogy meghaljanak-e a fogolytáborban, vagy pedig német uniformist húzzanak. De ez nem jelentette azt, hogy szimpatizáltak a német érdekekkel. Harci kedvük nagyon minimális volt, de akkor vagy elfogadták a dolgok állását, vagy meghaltak.

A magyar csapatok sötét zónába estek, nem voltak sem hadifoglyok, sem pedig önkéntesek. A nemzeti hadsereg katonái, uniformist viseltek. Saját tisztjeik voltak, habár ezek német parancsnokság alatt álltak, és német parancsra hozták őket Dániába a katonai kiképzésük megkezdésére. A Waffen-SS-hez vagy a Frikorps Danmarkhoz hasonló önkéntes magyar egységek – ahogyan azt a közép-

³² A Quisling egy nemzetközi kifejezés, ami hazaárulót jelent, a név a norvég náci politikus Vidkun Quislingről származik, akit 1945-ben hazaárulásért halálra ítélték.

³³ DSB (Dán Államvasutak) jelentés az 1944. szept. 3–4-i vasúti szabotázsról, készítette Kristian I. Austen közlekedési ellenőr. A jelentés tartalmaz némi magyarázatot a gödstrupi szabotázsról: Herning-Gødstrup febr. 19. 23 óra 10 perc

³⁴ Ole Møller Jensen és Mogens Bendixsen: „Den lange vej til gaeden” [„A hosszú út az örömig”] Herning-vidék a megszállás alatt 1940–1945, Poul Kristensen Kiadó, 135–136. old.

³⁵ A „Frikorps Danmark” [Dán Szabadesapatok] dán katonai alakulat volt zászlóaljnyi nagyságban, amely 1941–1943-ban részt vett a keleti fronton való harcban a németek oldalán. 1943 őszén feloszlatták mint önkéntes egységet, és a legénységet beolvastották a német Waffen-SS-be. (Nagy Dán Enciklopédia).

³⁶ I. Palle Roslyng-Jensen cikke: Oroszok Dániában 1943–1945. Alcíme: „Osttruppen” és más „Freiwillige Verbände” a német megszálló hadseregben”. A magyarokról így ír: „1944 végétől az oroszokat más önkéntesekkel is kiegészítették. Az év elején különösen magyarokat küldtek nagy mennyiségben Dániába.” (405. old.) Jysk Selskab for Historie, 1975–76.

nylandi szabotőrök értelmezték – nem voltak Dániában. A Dániába érkezett magyarok közül sokan előtte sajátos munkás-zászlóaljhoz tartoztak, akiket behívhattak katonai szolgálatra, de nem kaptak katonai kiképzést. Az 1944 tavaszán így rendelkezési állományba vett, de még be nem hívott férfiak számát Magyarországon 936 000-re becsülték. A behívás először 1944 októberében történt, amikor Szálasi általános mozgósítást rendelt el.

Magyarországon élesen elkülönítették a magyar királyi hadsereget az önkéntes Waffen SS egységeitől. Az önkéntes egységeket eltűnték Horthy Miklós hatalma alatt, de ezek soha sem váltak a magyar királyi hadsereg részévé. A németek 1944 tavaszán, miután elfoglalták az országot, olyan rendelet kiadását kényszerítették ki, amelynek alapján minden magyar férfit, különösen Volksdeutsche-akat, behívhattak katonának a Waffen SS kötelékébe. 1944 őszén, amikor a szovjet hadsereg közelített Magyarországhoz, elkezdtek ezeknek az új Waffen SS egységeknek a felállítását. Később Németországba vitték őket a magyar királyi hadsereg kiképzés alatt lévő egységeivel együtt.³⁷

Dániába csak a magyar honvéd hadsereg egységei érkeztek, és az a katonai szállítmány sem volt kivétel, amelyet 1945. február 19-én Gudstrupnál felrobbantottak.

„Tengerbe estünk, megfulladunk”

1945 február végén egy éjszaka furcsa dolgot észlelt a dán hírszerzés egyik tudósítója a Thyben fekvő Bedstedden. A jelentésében, amelyet később írt le, felvilágosít arról, hogy 1945. február 27-én magyarok érkeztek nem csupán Bedstedre, hanem Hurupra és a Sydthy-en fekvő Svanebjergbe is. Feltűnt neki a rendkívül nagy idegesség ebben a csoportban. „Már Németországban annyira megijesztették őket a dánok kegyetlenségéről és a szabotázsokról szóló rémtörténetekkel, hogy a bedstedti érkezéskor, éjszaka, még a német tiszt parancsára sem voltak hajlandók kiszállni, amíg sötét volt. Reggel jöttek csak elő a vonatból.”³⁸ A tudósító így folytatja: „Láthatóan nem nyilasok. Legalábbis nincs rajtuk semmiféle kereszt sehol, az egyenruhájukon sem, ami egyébként kicsit barnább, mint a dán. A gallérjukon van egy hajtőka, amely zöld vagy vörös. A tisztek ezen a hajtőkán viselik a csillagaikat.” Ezen kívül megemlítette, hogy a magyarok fegyver nélkül jártak, meg kézi fegyverük sem volt, nincsenek gépjárműveik. Az érkezéskor éhesek voltak, úgy kutatták át a szemeteseket, hogy abból látni lehetett, hozzá vannak ahhoz szokva. „Minőségben a magyarok az oroszoknak felelnek meg, és mint azok, ők is magukkal hozzák asszonyaikat”, állapította meg a tudósító.

A tudósító észrevételei első kézből adnak érdekes képet a magyarokkal való találkozásról a 91. újonczred 2. zászlóaljából, és a megállapítás, hogy nem nyilasok voltak, azt is mutatja hogy jó szeme volt; viszont valószínűleg nem volt tisztában, hogy mi történt a zászlóaljjal a Bedstedbe való érkezéskor. A katonák arról a vonatról jöttek, amelyet Gudstrupnál megtámadtak, ezért minden okuk megvolt, hogy féljenek. 1945. február 19-én a tábori lelkész ezt írta a naplójába: „A 91/II század vonatát felrobbantották 23 órakor Herningnél”. És egy pár nappal később hozzátette, hogy az elhalálozottak között volt egykori tanítványa, Sággy Dezső is a pécsi papi szemináriumból.

A félelem, hogy a szövetségesek egyik repülője megtámadja őket halált hozó terhével, végig kísérte őket. „Ez volt az egyetlen, amitől igazán féltünk. Sajnos az idő tiszta volt, az ég kék, ideális a bombázáshoz”, írta Strasser Tibor, aki hetven sorstársával tartózkodott az első zárt vagonok egyikében, az 5-ös kocsiában. Strasser Tibor csoportja száz pécsi gyermekkatonából, úgynevezett leventéből állt. 1944. november 15-én hívták be őket két csoportban: az egyik a papi szeminárium és egy gimnázium diákjaiból, a másik pedig egy ipari és egy kereskedelmi iskola tanulóiból alakult. Amikor az orosz front közeledett, 1944 novemberének végén, a fiúk indulási parancsot kaptak, felszerelték őket I. világháborús hajonettekkel, egy löszeres táskával és két kézigránattal, aminek kaptak egy rövid utasítást: „Fogd meg a nyelét, húzd ki a biztosítékot, számolj háromig és dobd el”. Nyugatra menetelésük közben, 1944. december 14-én kötelezték őket, hogy hűségüket tegyenek Szálasi Ferencnek. Ugyanakkor katonai törvények alá helyezték, golyó általi halálbüntetéssel fenyegették meg őket, ha szökni merészelnének. Útközben találkoztak a 91/II-es századdal, azok a fiúkat magukkal vitték az 5., 7. és 8. század 1. és 4. szakaszába osztva be őket. „Elhagyatottaknak éreztük magunkat, de nem volt visszaút. Kemény téli hideg napok után elhagytuk az osztrák határt 1945. január 27-én, és gyalog tett meg az utat Amstettenbe. Innen vonaton folytattuk az utazást Dániába”, meséli Strasser Tibor.³⁹

³⁷ Niehorster: The Royal Hungarian Army. 144. old.

³⁸ Stockholmi archívum, XVIIb. csomó.

³⁹ Strasser Tibor: Egy magyar katona keresi a nyomát. Interjú, dán Keresztény Napilap, 1994 márc. 24.

Egy igazi dán hideg téli napon érkeztek meg, csupán pár fokra melegedett a hőmérséklet, az idő szürke volt, ködös, gyenge széllel. Amikor délután Fredericiába értek, a vonat itt hosszabban várakozott. Mellettük egy szerelvény állt német katonákkal. Harmonizáltak, énekeltek, vidámak voltak. A fiúk integettek a katonáknak, azok meg visszaintegettek. Később elhittették egymással, hogy a támadás, amely néhány óra múlva érte őket, tulajdonképpen a másik vonat, a németek ellen készült. Ebben a hitben éltek a fiúk a következő években is.

A fiúk elcsendesedtek, többen elaludtak, amikor a vonat 21.47-kor, a terv szerint begurult a herningi állomásra. A kocsiban előzőleg vita volt arról, hogy ki aludjon az ajtóhoz legközelebb eső rekeszben. A hidegről és a huzatról vitáztak, végül az örökös panaszkodásból elege lett az egyik papnövendéknek. Sággy Dezsőnek, és felajánlotta, hogy helyet cserél a folyton panaszkodó társával. Amikor a különvonat 23.10-kor, egy óra késéssel elhagyta Herninget, a fiúk aludtak. Strasser Tibor arra ébredt, hogy a vagon áthuckázik a síneken. Valamit hallott megroppanni, miután érezte, hogy zuhan ki a kocsiból. Pánik tört ki. Valaki vizet érzett a kezén, valószínűleg egy összetört kulacsból, és kiabálni kezdett:

– Tengerbe estünk! Megfulladunk!

Mások súlyos égési sebeket kaptak, amikor az ittközéskor nekiestek az izzó kályhának. „Amikor nagy nehezen kiszabadultunk a kocsiból, rögtön kiáltottuk mindenki nevét. Sággy Dezső nevét is kiáltottuk. Többször mondtuk a nevét, de Dezső nem válaszolt. Az ajtón keresztül kiesett, és a kocsit rádőlt.”

A zászlóalj legénységének azt a részét, akik nem szenvedtek sérüléseket, még az éjszaka folyamán visszaszállították a Herning állomásra, ahol vasúti kocsikban szállásolták el őket. Teljes volt a zűrzavar a támadás utáni mentésben, a hatás olyan erős volt, hogy több szemtanú hányt, miatt másokat a látvány annyira letaglózott, hogy beszorult társaiknak az összenyomódott kocsiból való kisegítése helyett tüzet gyújtottak a szántóföldön, és ott melegedtek a hideg téli éjszakában.⁴⁰ A szerencsétlenség utáni órákban és napokban mindenféle hírek keringtek. A mentőszemélyzet között volt, aki németeknek vélte a vonat utasait. Egy másik, tartósabb hír szerint menekültek voltak. Ez a hír nem volt azonnal cáfolható, mivel a sérültek között három nő és három gyermek volt, akik közül az egyik nő súlyos sérüléseket szenvedett. Ezek a félreértések okozhatták, hogy a kerület ellenállási mozgalma ahhoz a magyarázathoz folyamodott, hogy ez a csapat az önkéntes náciaknak radikális magyar változata volt, akik nyilván soknak nevezik magukat. Önként utaztak ide, hogy Hitler fanatikus háborújában harcoljanak. Beleértendő e felfogásba, hogy nem kell őket sajnálni. Talán így függ össze az ügy: a szabotőrök köréhez közeli emberek mondták, hogy a hírek szerint egy német katonai szállítmánynak kell érkezni, de nem tudták, hogy ez miről áll. Lehetett volna takarmány a lovaknak, katonai felszerelés vagy katonák. Nem volt lehetőség arra, hogy ebben állást foglaljanak.

Frej Holm, aki akkor tanuló volt a Dán Államvasutaknál, és az este szolgálatban volt a herningi állomáson, elmondta, hogy lehetetlen volt információt szerezni a katonai szerelvényekről, mivel ezek bejelentése rövid határidővel történt. „Lehetett volna esetleg Fredericiába telefonálni közlelbi információért, pl. hogy egy vonat a peronhoz fog-e állni, vagy vannak-e rajta utasok stb. De a lényeg itt az, hogy egy Wehrmacht-vonatról volt szó.” Hozzáteszi, hogy mindenki tudta hogy a Nyilaskeresztes Párt náci párt volt. Erről mind a legális, mind az illegális újságokban írtak: „Valószínűleg magukat védve állították, hogy nyilasok voltak ott. Azt hiszem, nem volt erről különösebb információjuk.”⁴¹ A magyarok az ellenséges megszálló hatalom katonai szállítmányával jöttek Dániába, ezáltal céltáblává lettek. Az ellenállási mozgalom nem azért robbantotta fel a vonatot, hogy ártatlanokat öljön meg. Homokot akartak szórni a németek háborús gépezetébe, és biztosítani Dániának a helyet a szövetségesek között. És előre lehetetlen volt meg tudni, hogy ki lesz egy ilyen katonai szállítmányban. Ilyen volt a háború logikája, ezt meg kell érteni.

Ezek ellenére furcsállhatja az ember, hogy a szabotázsról még ennyi év után is hallgatnak, sohasem kaptunk magyarázatot. Érdekes lenne hallani, miért szemelték ki ezt az észak felé haladó szerelvényt (Fredericiából Hurupba), amikor a dél felé közeledő vonatok stratégiailag érdekesebbek voltak, mert

⁴⁰ Carl Otto Petersen: De sorte tog: Lokomotivmand i krig [„A fekete vonat: Mozdonyvezető a háborúban”] Hamlet, 1980. 142–144. old.

⁴¹ TV Midt/Vest: Tænder de lys på gravene? [„Gyújtanak-e gyertyát a sírokon?”] 1995. áprilisi telefoninterjú Frej Holmmal, 1996. jan. 6.

éppen ezek szállították a német katonákat az európai frontokra.⁴² És miért választották ezt a vasútvonalat (Herning-Holstebro), amely a szakértők szerint csupán másodrendű jelentőségű volt a német szállítmányok szempontjából.⁴³

Mindezek a kérdések a háborúval tüggnek össze, de soha sem tették fel őket a békeidőben sem. Több is elmondható azonban erről az esetről. Egy pécsi magyar veterán katona levelet küldött a herningi önkormányzathoz 1994. május 30-án, ami azt tanúsítja, hogy vége a magyarok 50 éves hallgatásának. A levélben Stasser Tibor röviden írt a robbantásról, és megkérdezte, hogy halott társainak a sírjai megvannak-e még. „Az egyikben egy apa fekszik a kicsi síval”, írta, miután közölte az őt elhunyt nevét. A levélben küldött egy fényképet is az 1945. február 21-én a herningi temetőben tartott búcsúszertartásról.⁴⁴ (A cikk II. részét a következő számban közöljük.)

Søren Peder Sørensen

Emlékezés a karcagi leventékre

A helyi sajtó néhány megjegyzéséből úgy tűnik, hogy eleinte sem az iskolahagyott – 12-21 éves korú – fiúk szervezett és rendszeres testnevelését, testgyakorlását elrendelő 1921. évi LIII.tc., sem a pár évvel később kiadott kiegészítés, a levente egyesületek megalakítását szorgalmazó rendelet nem aratott osztatlan sikert Karcagon. Nyilvánvaló, hiszen az érintett korosztályok az iskola után – a családi gazdaságban vagy alkalmazottkénti – azonnal munkába álltak, s munkaerőjük kiesését sehol nem vették jó néven. A törvény nyomán 1923-ban felállított Levente Egyesület és az ott folyó munka jó pár évig igen népszerűtlen volt. Mivel a levente intézmény a katonai előképzést volt hivatott biztosítani, a különböző korcsoportokra osztott fiúk a katonákéhoz hasonló szervezeti keretek között működtek. Előjáróik, parancsnokaik voltak, egyensapkában jártak, s a testedzés mellett alaki illetve alapfokú fegyverismereti kiképzést kaptak. Ehhez járult a hazafias nevelés, az iskolában szerzett tudás bővítése, mert – mint az az 1930-as években elhangzott – a levente kiképzés céljaihoz „a lélek és szellem művelése, a baráti együttérzés kifejlesztése, a bajtársi együvé tartozás érzetének felkeltése” is hozzátartozott. Ugyanakkor a levente ügyeket felügyelő Városi Testnevelési Bizottság annak is megtalálta a módját, hogy a leventéket ne kizárólag csuklógyakorlatokkal várja a kiképzés. Az egyesület egyik első elnöke megszervezte a leventezenekart, amely nem csak a leventék kötelező ünnepein (március 15., a kormányzó születésnapja – június 18., a Hősök Emléknapja: május utolsó vasárnapján, augusztus 20. és október 6.) szolgáltatta a zenét, de az ünnepi alkalmakat, a kulturális műsorokat, színelőadásokat záró tánevigalmakon is. Kiemelkedtek az Önnepi alkalmak közül a (tan)év végi, pontosabban a kiképzést záró nagyszabású leventetenapok és sportbemetatók, amik után – az aratásra és más mezőgazdasági munkákra tekintettel – általában hosszabb szünet következett. Egyébként pedig nem volt kivétel: a foglalkozásokon megjelenni kötelező volt, az esetleges (és igazolatlan) távolmaradásért a szülőket vagy a munkaadót vonták felelősségre és marasztalták el. Igaz, olyan mezőváros esetében, mint Karcag, a testnevelési bizottság a gazdaságok érdekeit is igyekezett szem előtt tartani, bár jelentős engedményeket nem tudott elérni. (Megpróbálták például kijárni, hogy az egész éven át tartó foglalkozások helyett a leventék 4-6 hetes „intenzív” képzéssel tudják le az oktatást. A kísérlet persze sikertelen maradt.) A képzést 1939-től legalább évi tíz hónapban és heti négy órában szabták meg.

A hatalmas kiterjedésű tanyavilágban élő fiúk oktatására a határt az 1920-as években öt – az '30-as évek végétől hét – leventekörzetre osztották. Mivel akkor még nem épült ki a tanyai iskolák rendszere, a kiképzés céljaira az állami vagy városi tulajdonú területeket, épületeket, néhány gazda tanyáit, illetve azok környékét vették igénybe. Oktatóhelyek voltak 1929-ben a karcagi határban Ágotán, az apavári

⁴² Aage Trommer: *Jernbanesabotagen i Danmark*. [„Vasúti szabotázs Dániában”]. University Press 1971, ahol a 24. oldalon írja: „Általában ki lehet jelteni, hogy csupán a Dániában délre irányuló transzportokat volt érdemes szabotálni. Amennyire a vasúti szabotázások késleltetni tudták ezen transzportok mozgását, a dán ellenállás taktikus segítségét tudott nyújtani a szövetségeseeknek keleten és nyugaton.”

⁴³ Aage Trommer egy 1996. április 20-i levélben felvilágosít, hogy a németek főleg a Holstebro–Vemb–Skjern–Eshjerg–Bramminge vasútvonalat használták katonai transzportokra Észak-Nyugat-Jyllandról. Ha ez a vonal le volt zárva, az említett Herning és Holstebro közötti vonalat is használhatták.

⁴⁴ Strasser Tibor levele, amelyet a herningi önkormányzat „Teknisk Forvaltning”-ja vett át, 1994. jún. 2-án kelt.